

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 121 2000

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-18-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2001

tidsskedet. Zilliacus analyserar initierat den tidiga modernismen och pekar på diktstrukturen (i synnerhet hos Gunnar Björling) och bildseendet som det i särklass mest nyskapande (s. 83ff.). Bortsett från de stora diktarpersonligheterna behandlas här även kulturdebatt och arbetarskildringar, folklivsberättelser, barn- och populärlitteratur, teater och drama samt essäistik, reseskildringar, memoarer och självbiografier. Holger Lillqvists diagnos av Edith Södergrans diktning som ”banbrytande i fråga om poetisk metod” men ”något av en kulmination och slutpunkt i svensk lyrik” eftersom den har ”djupa rötter i europeisk romantisk och idealistisk tradition” (s. 91) borde leda till en fruktbar debatt.

Översikten av diktningen under ”Krigstid och efterkrigstid” följer i stort sett dispositionen från förr, med tillägg för hörspel, TV-dramatik och teaterkabaré. Naturligtvis uppmärksammas också det som utnämns till ”sekelslutets litterära nyhet, en generöst företrädd och ofta med generös bredd berättad kvinnlig prosa” (s. 6).

Det är ett praktverk som här åstadkommit i samarbete mellan redaktion och förlag. Inte minst respektingivande är ambitionen och förmågan att ompänna så många av den andliga odlingens fålt. Samtidigt sker det i en språkgestalt som inte tyngs alltför mycket av vetenskaplig terminologi och således kan avnjutas av såväl experter som en mer allmänt bokligt intresserad läsekrets.

Pär Hellström

Carl-Göran Ekerwald, *Shakespeare – liv och tänkesätt*. Norstedts. Stockholm 1998.

Varje generation skapar sin bild av historiens märkesmän och mer framstående kvinnor. Företeelsen är naturlig eftersom deras handlingar eller efterlämnade verk alltid bryts genom nya linser i form av de värderingar, hållningar, tänkesätt och attityder som för tillfället råkar dominera. Vad Shakespeare beträffar inleddes faktasamlandet – och därmed en grund för tolkningen – med John Aubreys fragmentariska, oorganiserade, slumpartat nedkastade och ofta motsägelsefulla skvallernotiser i *Brief Lives*, sannolikt tillkomna omkring 1680 men utgivna först 1813. Här presenteras värdefull tidig information, vilken emellertid måste behandlas synnerligen kritiskt. En mer sammanhängande om än blygsam och kompilatortisk levnadsteckning på fyrtio sidor inledde den första kritiska utgåvan av dramatikers texter, Nicholas Rowes sexbandsedition från 1709.

1700-talets främste forskare och utgivare på området var irländaren Edmond Malone medan nästa sekel dominerades av James Orchard Halliwell-Phillipps. I det myller av dokumentamlare och textgranskare som vidgat kunskapen om Shakespeare och därmed berett vägen för nya biografier under närmast förflutna sekel torde tre

namn avteckna sig framom de övriga. Det amerikanska paret Charles William och Hulda Alfreda Wallace spårade i arkiven upp en mängd nytt material och ”made the most important contribution of the twentieth century (thus far) to our factual knowledge of Shakespeare” (Samuel Schoenbaum, *Shakespeare's Lives*, 1970, s. 645).

Den mest monumental insatsen stod dock E.K. Chambers för. Han gav ut samtliga pjäser, försedda med introduktioner, vid sidan av en lång rad editioner av andra författare, dokumentsamlingar, ett flertal studier av medeltidens engelska litteratur samt en svit minnesteckningar. Som hans magnum opus framstår *The Mediaeval Stage* (2 vol., 1903), *The Elizabethan Stage* (4 vol., 1923) vilka tjänade som förberedelse för triptykens krön: *William Shakespeare: A Study of Facts and Problems* (2 vol., 1930). Böckerna omfattar 952, 2006 respektive 1056 sidor. Med tanke på att all denna produktion tillkom på författarens fritid förefaller Schoenbaums omdöme att prestationen ifråga ”exceeds one's reasonable expectations of what may be accomplished in several lifetimes” (s. 705) knappast överdrivet. Åtskilligt i de avslutande volymerna sju och åtta står sig än idag även om kritikern naturligtvis inte är ofelbar, men den överväldigande materialsamlingen erbjuder knappast någon nöjesläsning. Faktasamlandet är Chambers centrala angelägenhet och att framställningen inte är av episk dignitet torde framgå av att diktaren är död och hans släkt utslocknad redan på sidan 91 i den sjunde delen. Biografen upptar endast dess första tre kapitel. De spår diktarens privata liv lämnat efter sig i arkiven presenteras i sin helhet och fylliga appendix berör samtida yttranden om hans personlighet, framväxten av legendfloran liksom dokumenten rörande de enskilda texterna. Tönen i kommentarerna är kärv och osentimental. Chambers är motståndare till allt som andas känslösam inlevelse och spekulation, eventuellt kan han anklagas för att ha drivit sin skepsis för långt.

Som tredje förgrundsfigur bör den redan citerade Schoenbaum nämnas. I en elegant, medryckande stil sammanfattar han de vunna resultaten i en om Chambers erinrande skeptisk, försiktig och noggrann anda, där rågången mellan fakta och fiktion stakas ut. Schoenbaum avsåg att skriva en heltäckande biografi men levde inte tillräckligt länge för att fullfölja sin plan. I den ovan berörda *Shakespeare's Lives* granskar han på drygt 860 sidor de biografier som dittills ägnats engelsmannen och som läsare vet man inte om man skall skratta åt eller gråta över den anhopning av lärda entusiaster och svärmiska galningar som gjort det till sitt livskall att förklara vem Shakespeare var och peka på nycklarna till hans personlighet. Hans *William Shakespeare. A Compact Documentary Life* (1977) får ses som ett mer modest första försök till den aldrig fullbordade levnadsteckningen.

Även i Sverige har biografiskrivande och textutläggning rörande Shakespeare avsatt spår. Henrik Schück

gav ut ett tvåbandsverk 1916 och Gustaf Fredén (1958), Gunnar Sjögren (1967) och Erik Frykman (1986) har bidragit med modernare presentationer. Det är nu dags för ytterligare en redogörelse, sammanställd av Carl-Göran Ekerwald. Den ingår i hans svit "Liv och tänkesätt" där Nietzsche och Goethe tidigare ägnats var sin volym (1993 respektive 1996). Den valda underrubriken ter sig i förstone förbryllande. Att de tidigare numren i serien – liksom den *Voltaire*-bok som uppges vara under arbete – kan fogas in under denna paraplybeteckning är obestridligt. Utomlitterära dokument i form av brev, allmänna uttalanden, intervjuer etc. överflödar ju. Men Shakespeare?

Ekerwald har en förkärlek för svepande, vaga påståenden utan angivande av källor: "Eftersom vissa källor påstår", "Man har även antagit", skalden "sägs vara född den 23" april, en viss handstil "sägs vara typisk just för jurister och deras skrivare" (s. 26, 37, 50, 152). När det gäller Shakespeares liv slår han också fast: "Man påstår att man ingenting vet om Shakespeare" (s. 15). Detta är nu inte riktigt sant även om vår kunskap begränsar sig till dokument av officiell karaktär (dop, död, juridiska och finansiella transaktioner). En auktoritet som Jonathan Bate slår i *The Genius of Shakespeare* (1997) ändå fast att vi "know a great deal more about Shakespeare's life than we do about the lives of most of his fellow-dramatists and fellow-actors" (s. 4). Ekerwalds lösning är att gå till de litterära produkterna: "Ändå finns sonetterna där. De säger mer än någon dagbok. Och texterna i övrigt är ju hans tänkesätt" (s. 15).

Inledningsvis deklarerar att dramerna och dikterna läses "som om de var skrivna direkt för vår egen tid av en samtida" (s. 28), vilket mildt talat är en riskabel metod som bäddar för anakronismer. Det myllrar också av föga upplysande hänvisningar till till exempel Goethe, R.D. Laing, Nietzsche, Sjostakovitj, Samuel Beckett, Céline, Bertil Malmberg, Heinrich Böll, R.L. Stevenson och Wittgenstein (s. 19f, 41f, 70ff, 149, 171, 256). Överhuvud är framställningen rapsodisk, löst associativ och uppvisar en förvånande brist på pregnans. Avsaknaden av genomtänkt disposition bidrar också till förekomsten av en rad upprepningar och plötsliga, ovidkommande digressioner. Det som förmodligen skall vara elegant aforistiskt förvandlas till dunkel tankeflykt och verbala dimmor.

Betecknande för den vetenskapliga halten i studien är också de föregångare på biografins område som åberopas. Den gedigne Malone förekommer inte alls medan Chambers och i synnerhet Schoenbaum behandlas njuggt och kritiskt. Aubreys intressanta men emellanåt tvivelaktiga uppgifter godtas däremot helt och hållet, liksom den omstridde Eric Sams spekulationer. Anthony Burgess' hypotes att Shakespeare möjligen led av syfilis meddelas med tillägget att "man kan börja misstänka att

det ligger någonting i" denna uppfattning (s. 147). Värst är kanske att A.L. Rowse – utom vid ett tillfälle – refereras som en auktoritet. Denne originelle expert på den elisabetanska epoken råkade illa ut när han trädde in på litteraturforskningens fält. I en serie artiklar i *The Times* strax före utgivningen av sin populärbiografi *William Shakespeare* (1963) skriver han med bombastisk, naiv självtrillit: "I am prepared to stake my reputation as an Elizabethan scholar on the claim that all the problems of the Sonnets save one – the identity of Shakespeare's mistress, the Dark Lady – are susceptible of solution, and that I have solved them" (citerat efter Schoenbaum 1970, s. 763). Den återstående gåtan löste han dock tio år senare i *Shakespeare's Sonnets: The Problems Solved*, en identifikation för vilken "there is not a scrap of direct evidence". De våldsamma attacker Rowse utsattes för besvarades i upphöjt lugn enbart med påståendet att hans motståndare talade "complete rubbish" (Bate, s. 54).

Efter den bisarra och förvirrande inledningen samt ett lyckat försök att ringa in de ideologiska motsättningarna under Tudor-eran följer sexton i stort sett kronologiskt disponerade avsnitt, från barndomen och uppväxten i Stratford till det omdiskuterade testamentet. Insprängda mellan de biografiskt baserade kapitlen finns partier som skildrar de politiska intrigerna och tidshändelserna eller teaterlivet i London samt andra som ägnar sig åt att kommentera pjäserna och poesin. Därtill kommer besynnerliga spekulationer över allsköns likgiltigheter, till exempel Shakespeares alkoholvanor (s. 124f.). Förbryllande och litet omotiverade är också tre kapitel över olika teman: melankolin (som Shakespeare naturligtvis ofta hemföll åt och där dramaskrivandet blev ett medel att rädda sig undan depression och galenskap, s. 121, 211), ett förrousseauanskt svärmeri för naturen och motsvarande "misologi", dvs. misstro mot litterär bildning (som den före detta bondpojken Shakespeare delvis delade, s. 222) samt slutligen teatermetaforen, synen på världen som en teaterscen och de enskilda individerna som aktörer (s. 236).

Att rena felaktigheter förekommer är naturligtvis oundvikligt. Pesten i London 1593 tog inte femtusen människoliv (s. 25) utan minst det dubbla (Schoenbaum 1977, s. 168). Mary Arden var yngst av åtta döttrar, inte sju, och det är också hon som var farmor till Shakespeares äldsta dotter Susanna, inte Anna Hathaway (s. 49, 182). Motivet till *Troilus and Cressida* har inte hämtats från *Iliaden* utan från bland andra Chaucer. Hos Homeros finns inte någon kärlekshistoria och Troilus' namn nämns blott en gång, när Priamos klagar över att Ares förgjort hans tappreste söner medan "alla de ynkliga leva". Bland de fallna finns "Troilus, hurtig på stridsvagn" (24. 257, Erland Lagerlöfs översättning).

Värre än detta är försöken att med sömngångaraktigt

envishet betona Shakespeares bondebakgrund, de ringa omständigheter under vilka han växte upp och därmed hans magra bildning. Han kallas en "fattig, oskolad landsortsbo" (s. 10) och Stratford karakteriseras som "inte mycket mer än en bondby" (s. 49) och beskrivs vidare som "mindre än Trosa" (s. 248). Hälften av dess befolkning betecknades som fattig omkring år 1600, men det gällde Midlands i allmänhet och var ett uttryck för en utbredd ekonomisk recession (Schoenbaum 1977, s. 42). En kännare som Park Honan noterar att Stratford relativt sett inte alls var litet. I slutet av 1560-talet fanns där 1.200 invånare (reducerat genom pesten). Coventry – en av de största städerna – hade högst 8.000, Liverpool cirka 1.000: "A majority of the Queen's subjects lived in tiny, scattered villages and hamlets of fifty or sixty people or less". Han konstaterar också: "Like Shakespeare, he [Marlowe] received some of the best training ever available for English boys who would become poets" (*Shakespeare. A Life*, s. 25, 123).

Visst var fadern John en parveny, men han gifte sig rikt och avancerade från ölkontrollant, "konstapel" och skattmästare i samhället för att slutligen bli borgmästare innan ekonomiska bekymmer medförde hans fall. Det är symptomatiskt att Ekerwald i sina resonemang bland annat återoppar sig på Thomas Carlyle, knappt känd som eminent Shakespeare-expert. Denne sentide romantiske historiker och essäist svärmade givetvis för tanken på det olärda naturgeniet och talar om "Den där bonden från Stratford", en formulering Ekerwald berör inte mindre än tre gånger (s. 10, 48, 60).

Det finns även andra skrönor och illa underbyggda element i den romantiska Shakespeares-myten som man trodde var förpassade till historiens skräpkammare eller kuriosakabinett men som här får nytt liv. I ungdomen arbetade diktaren sannolikt "hos någon notarie", vilket skulle förklara mängden av juridiska termer i hans texter (s. 60, 108, 152). Honan påpekar dock att "he learned no more of the law than someone outside the field could have acquired" (s. 85). Shakespeares karriär som tjuvskytt och medlem av en liga som sysslade med hjortstölder noteras självfallet (s. 56–58) liksom Samuel Johnsons anteckning att skalden under sin första tid i London försörjde sig genom att ta hand om teaterbesökarnas hästar (s. 59f.). Ekerwald meddelar dessa uppgifter med vissa reservationer, men snart nog har de förvandlats till fakta: "Han hade gjort en klassresa – bondpojke, slaktardräng, tjuvskytt, stallknekt" (s. 248). Otvivelaktigt är det dock så att en dynamisk ovisslet är mer stimulerande och att föredra framför statisk tvärsäkerhet.

Förhållandet är likartat då det gäller frågan om Shakespeares konfessionella lojaliteter. Det är "ingen tvekan" om att fadern var ivrig katolik. Hans "andliga testamente" som återfanns vid 1700-talets slut, gömt under tegelpannorna i hans bostad, är givetvis autentiskt (s.

33). Eftersom flera av lärarna i Stratfords latinskola var katolskt anstuckna och en av Williams "kamrater" blev elev i ett prästseminarium i Rom följer – genom "guilt by association" – att Shakespeare tillbringade en tid hos den gammaltroende familjen Hoghton i Lancashire, ett centrum för det katolska motståndet i England (s. 35f.). I familjearkivet förekommer också namnet William Shakespeare i ett testamente. Detta leder till att det "förefaller plausibelt" att Shakespeare eventuellt utbildats i jesuitseminariet i det franska Douai!!! (s. 37). Till yttermera visso fanns en John Cottom verksam som lärare i Stratford 1579–81 (Shakespeare hade då lämnat skolan). Dennes bror var följeslagare till en av motreformationens centralgestalter, Edmund Campion, som greps, förhördes och torterades men inte tycks "ha angett Shakeshaft – Shakespeare" (s. 38).

Om denna "bevisföring" finns mycket att säga. John Shakespeares testamente presenterades av den opålitlige John Jordan, som vecklade in sig i motsägelser när han berättade hur han kommit i besittning av det. Malone bland andra förklarade att det kunde vara ett falsifikat och lägligt nog försvann det spårlost senare och undgick därmed att bli föremål för ytterligare granskning. Man bör vara synnerligen försiktig med att återropa detta dokument som stöd för den ena eller andra åsikten. Att så många lärare i Stratford hade katolska sympatier var inget egendomligt vid denna tid, betonar Honan, eftersom den engelska reformationen ännu var "within living memory" (s. 51). I Lancashire fanns flera William Shakeshafte (Schoenbaum 1977, s. 114; Honan, s. 431 not 4). Att Edmund Campion inte angav Shakespeare kan ju helt enkelt bero på att han inte kände till honom. Återhållsamhet med slutsatser i frågan är att anbefalla. En konferens över temat "Lancastrian Shakespeare", som beskrevs i *The Times Literary Supplement* den 13.8.1999, visade att få av de 150 deltagarna berörde ämnet, än färre stöttade tesen om katolicism.

Beträffande Ekerwalds läsning av texterna finns också åtskilligt att förundras över. Sonetterna blir naturligtvis snarast en dagbok som direkt speglar författarens inre och yttre historia och där förebilderna pekas ut. Men är det inte snarare fråga om "virtuosa skrivövningar" utan referenser till verkligheten? För Ekerwald står äktheten utom tvivel "redan genom den konsekvent fasthållna redovisningen av ett bestämt händelseförlopp" (s. 74). Det finns skäl att erinra om Schoenbaums dictum: "All the riddles of the *Sonnets* – date, dedication, sequence, identity of the *dramatis personae* – elude solution, while at the same time teasing speculation" (1977, s. 271). Uppgiften att Etienne de la Boéties sonetter, tillkomna tio år före engelsmannens, har stora likheter med den senares, borde nog ha stämt till eftertanke (s. 270, not till s. 29). Naturligtvis anförs också den 78:e sonettens ord om "heavy ignorance" som indicium på upphovsmannens

”bristande skolkunskaper” (s. 53). Diktens ironiska tonläge har helt undgått kommentatorn.

Ekerwald har åtskilligt intressant att säga om pjäserna men det är ofta så vagt och allmänt att det blir intetsägende. Ibland utnämns ”kravet på allmän benådning”, förlåtelsen, som huvudmotiv i den diktade världen, senare är det kärlekens ”villkor här på jorden”, än senare det sexuella begäret (s. 70, 140, 238).

Ett skådespel som knappast tillhör de kontroversiella är den lekfulla komedin *As You Like It*. Ändå lyckas Ekerwald gång på gång missuppfatta innehållet eller läsa fel. Några av de illustrationer han väljer för att visa att Shakespeares uttal ”varit bondskt” (s. 10) har hämtats från narren Touchstones parodi på Orlandos usla verser och nödrim och borde inte ha mycket bevisvärde. Herden Corin blir för Ekerwald en talesman för den pastorala idyllens renhet och åtråvärdhet, men denne själv liksom stora delar av hans i detta sammanhang citerade repliker är övertagna från förlagan, Thomas Lodges *Rosalynde*, och utsätts genast för narrens sarkasmer. Samme Corin kallas ”a natural philosopher” av Touchstone – bara det torde mana till en viss försiktighet i argumenteringen – vilket för Ekerwald utpekar ”en person som genom studiet av naturen blir filosof och som också har en filosofisk läggning” (s. 222). Termen ifråga är dock dubbeltidig och åsyftar ävenledes ”a foolish pretender to thought” (*The New Penguin Shakespeare*, s. 167).

Melankolikern/cynikern Jaques uppfattas alltför ofta som författarens språkrör, även om det onekligen är så att han tecknas med överraskande positiva drag. När han säger ”if he be free,/Why then my taxing like a wild-goose flies/ Unclaim'd of any man”, innebär detta att om Jaques kritik av andra saknar fog för sig gör den inte heller någon skada, inte att han saknar ”fasta värderingar” och ”vänder åsiktsvärlden ryggen”, att han är en representant för ”den rousseauanska ovetenhetsfilosofin”. Touchstones långa replik rörande ”tvisten om skägget”, hur löjlig den än kan förefalla en sentida läsare, är inte heller ett angrepp på rationalism och boklig bildning utan har sin bakgrund i samtida texter om duellens etikett och skilda sätt att undvika den (s. 227f.).

As You Like It blir i Ekerwalds ögon ett försvar för ett liv i Guds fria natur, långt bortom ”painted pomp” och ”the envious court” (s. 216). Bortsett från att tillvaron i ”the Forest of Arden” långt ifrån beskrivs som en bekymmersfri existens och att skogens lantliga bebyggare snarare degraderas än idealiseras tar ju samtliga aktörer utom Jaques tillfället i akt när de bereds tillfälle att återvända till hov, civilisation och egendomar. Shakespeare driver i själva verket med hela den eskapistiska litteraturen, men kärleksfullt och ömsint.

Boken bjuder ävenledes på en del angenäma överraskningar. *Titus Andronicus* ägnas större uppmärksamhet än vad som är brukligt, likaså *Pericles*. I ett fångslan-

de kapitel diskuteras även *Edmund Ironside*, som Eric Sams tämligen ensam velat attribuera till Shakespeare. (Det är synd att den likaså omskrivna *Eduard III* inte behandlas. På senare år har denna text allt oftare införlivats med Shakespeare-kanon, till exempel i *The New Cambridge Shakespeare*, 1998). Skälet till detta oväntade intresse är Sams hypoteser att de nämnda pjäserna, i varje fall i tidiga versioner, skulle ha tillkommit vid 1580-tallets slut. Shakespeares debut skulle alltså ha ägt rum flera år tidigare än man allmänt antagit, något som kunde ”förklara den framgång han hade vid hovet 1594. Det tar sin tid att stiga till stjärnorna” (s. 89f.). Indicierna är dock ovanligt svaga. Ett hämtas från några versrader ur Edmund Spensers ”The Teares of the Muses” (1590): ”Our pleasant Willy, ah is dead of late:/ With whom all ioy and iolly meriment/ Is also deaded, and in dolour drent”. Det finns inget som tyder på att detta syftar på Barden, vilken enligt traditionell uppfattning skulle befinna sig i början av sin karriär. Med ett logiskt lappkast – ett glänsande exempel på ”begging the question” – förutsätter Sams och med honom Ekerwald att det är Shakespeare som Spenser har i tankarna. Denne borde alltså ha varit känd och uppskattad redan 1590 och så blir ett obevisat påstående ett faktum: ”Att på detta sätt hyllas av tidens mest ansedde poet måste ha gjort andra dramatikere gröna av avund” (s. 90)!

Ekerwalds biografi är en katastrof, diletantisk och missvisande. Den som här tror sig få någon information om modern Shakespeareforskning tar grundligt miste. Däremot blir läsaren ordentligt initierad i den mytbildning och de flesta av de legender som nyktra granskare för decennier sedan antingen vederlagt och förkastat eller ställt sig skeptiska till. Man kan möjligtvis påstå att misslyckandet till en del beror på det ambitiösa i företaget. Under loppet av drygt fem år har Ekerwald givit sig i kast med författare, vilkas produktion en normal läsare skulle behöva några mansåldrar för att ta sig igenom.

På anglosaxiskt område är självfallet utgivningen av texter om och kring Shakespeare överväldigande för att inte säga överrik. Den ovan nämnde Honans levnadsteckning från 1998 har hälsats med lovord av etablissemanget, däribland Stanley Wells, en av de ledande profi-lerna inom facket. Inledningsvis påpekar Honan att nya dokument rörande Shakespeares bakgrund ständigt kommer i dagen och hans fascinerande utredning bär syn för sägen. Det mest uppseendeväckande hos honom är kanske de metodiska utgångspunkterna. Han ställer genomgående den sociala kontexten i förgrunden och hänvisar till Annalesskolan och nyare renässansforskning i England och USA. Avhandlingen blir också ett lysande exempel på hur kultur-, mentalitets-, social- och litteraturhistoria kan samverka i en snarast episkt flödande skildring av en epok. Anthony Holdens *William Shakespeare. His Life and Work* (1999) å andra sidan är mer

lättviktig. Här upprepas åtskilligt ur fabelfloran kring dikta- ren, men det sker trots allt i en välskriven och underhållande förpackning.

Det goda med Ekerwalds bok är att den nödvändig- gören ny biografi på svenska å det snaraste för att minska de skador den vållat. På den engelska marknaden har nya biografier också aviserats, skrivna av ingen mindre än Frank Kermode respektive Katherine Duncan-Jones, den senare skicklig utgivare av och kommentator till so- netterna i den tredje serien av *The Arden Shakespeare* (1997). Onekligen stundar spännande tider för Shake- speare-intresserade.

Pär Hellström

Michael Robinson, *Studies in Strindberg*. Norvik Press 1998.

I sin senaste bok om Strindberg har Michael Robinson samlat ett antal essäer som belyser olika sidor av Strind- bergs verksamhet. Det övergripande syftet är att skapa ett större intresse för Strindbergs författarskap i den engelskspråkiga världen. Genom att Strindberg skrev myck- et och inom olika genrer tycks det ha varit svårt för den engelskspråkiga publiken att få något grepp om förfat- tarskapet. Begränsar man sig till att se på Strindberg som dramatiker är det också uppenbart att samtida kolleger, som Tjechov och Ibsen, tidigt hade större framgångar än Strindberg. Detta beror enligt Michael Robinson på att de förra tog upp samtidsproblem och använde en dra- matisk struktur som de renodlade och i grunden aldrig förändrade. Strindberg däremot utvecklade och förnya- de den dramatiska formen. I Tyskland gjordes banbry- tande expressionistiska uppsättningar av Strindbergs senare verk. I England däremot kom aldrig expres- sionismen att få någon större betydelse och därmed rönt Strindbergs dramatik inget större intresse. Strindberg hade heller inte, till skillnad från Ibsen, några entusi- astiska supportrar i England, som bemödade sig om att sprida kunskap om hans verk. Snarare kom Strindberg genom Ibsenintresset att få en än mer negativ fram- toning som Ibsens misogyna motsats. Uppsättningar av Strindbergs pjäser har varit sparsamma i England. Det dröjde också länge innan brittiska forskare började intressera sig för Strindbergs verk, medan det i USA redan på 1930-talet publicerats ett antal böcker om Strind- berg.

Michael Robinson vill således underlätta för engelska läsare att ta till sig Strindberg. Hans bok är uppdelad i tre större avsnitt. Det första, "Narrative, Plot and Self", tar upp aspekter som Robinson tidigare skrivit mer utförligt om i boken *Strindberg and Autobiography* (1986). Den andra delen, "Plots, Plays and Performance" rymmer både textanalyser och en artikel om Strindbergs

kontakter med regissörer och skådespelare kring det praktiska teaterarbetet. Bokens tredje avsnitt, "From Naturalism to Modernism", inkluderar Strindbergs verk- samhet som målare och hans musikaliska intressen.

Bredden i Strindbergs författarskap som enligt Ro- binson egentligen gjort att den engelskspråkiga publiken inte kunnat få något grepp om hans verk och därmed heller inte uppskattat författarskapet efter förtjänst, lyfts fram i boken. Just Strindbergs förmåga att skriva i så många olika genrer och hans ständiga strävan att förnya sig gör honom i Robinsons ögon till en, om inte bättre, så i alla fall intressantare författare än t.ex. Ibsen. Det är också i själva ambitionen som Michael Robinsons bok har sin styrka. Essäerna ger ju inte möjlighet till mer djupgående analyser av Strindbergs verk, men boken vi- sar just vilken bred orientering Strindberg hade som för- fattare och kulturperson. Därigenom skapas grunden för en ny förståelse av författarskapet hos den engelskspråki- ga läsekretsen.

För en svensk läsare, som är insatt i författarskapet och forskningen kring Strindbergs verk, är kanske just de lite udda inslagen i Robinsons essäsamling de som främst tilldrar sig uppmärksamheten. I essän "Spela den så att Pontoppidan och Fru Nansen få blåskatarr": Strindbergs Correspondence with Actors and Directors" ges en inblick i Strindbergs roll i det praktiska teaterar- betet. Det citat som Robinson valt till rubrik är dock, vilket han själv pekar på, inte särskilt typiskt för Strind- bergs sätt att skriva till skådespelare: han låter sällan per- sonliga kommentarer få någon större plats. Som Robin- son konstaterar besökte Strindberg undantagsvis repeti- tioner utan hade framförallt skriftlig kontakt med aktö- rer och regissörer. Detta berodde inte på bristande intres- se menar Robinson utan främst på att Strindberg misst- rodde muntlig kommunikation som han menade med- förde ett spel mellan individer där egenintresset stod i förgrunden. Däremot ansåg Strindberg att individen i skrift kunde fjärra sig från alla andra omgivande in- tryck. Vad förmedlade då Strindberg till skådespelare och regissörer? Michael Robinson framhäver hans sinne för sceniska detaljer, hans betonande av samspelet mel- lan tal och mimik och hans känsla för scenrummet. Strindberg hade också synpunkter på rollbesättning; det var viktigt att skådespelaren hade de rätta förutsättning- arna att axla en roll. Vid instuderingen betonade Strind- berg att skådespelaren skulle använda sig av egna känslö- mässiga minnen för att ge ytterligare djup åt rollen. Här drar Michael Robinson en parallell till Stanislavskijs me- toder. Överhuvudtaget betonas att Strindberg utvecklade en syn på teatern och dess möjligheter som definitivt placerar honom i det tjugonde århundradet, till skillnad från en samtida som Ibsen.

Inte bara inom teatern utan också inom måleriet var Strindberg en förnyare. I essän "New arts, New Worlds"